

УДК 338.43.01

О. О. Мороз,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри підприємництва та фінансової діяльності, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця*

В. М. Семцов,

*к. е. н., доцент кафедри фінанси і кредит, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця*

Г. С. Кукель,

*к. е. н., Вінницький кооперативний інститут, м. Вінниця*

## ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АГРОХОЛДИНГІВ В СУЧАСНОМУ СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

O. Moroz,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of entrepreneurship and financial activities, Vinnytsia national technical university, Vinnytsa

V. Semtsov,

PhD (Economics), Associate Professor, Department of finance and credit Vinnytsa research institute of Economics Ternopil National Economic University, Vinnytsa

G. Kukel,

PhD (Economics), Vinnytsia cooperative institute, Vinnytsa

### THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF IDENTIFICATION AGROHOLDINGS IN THE MODERN AGRICULTURAL HOLDING OF UKRAINE

**Статтю присвячено аналізу теоретико-прикладних аспектів ідентифікації агрохолдингів в аграрному секторі України. Проведено узагальнення існуючих підходів щодо визначення категорії "агрохолдинг". Сформовано та обґрунтовано власне відношення до дефініції "агрохолдинг". Визначено роль та сутність агрохолдингів в аграрній сфері України. Особливу увагу приділено необхідності дослідження неспостережуваних економічних процесів як джерел дисфункцій в сільському господарстві. Детально проаналізовано особливості функціонування агрохолдингів у контексті функціонування інших організаційних форм (на прикладі Вінницької області). Окреслено основні проблеми та перспективи розвитку агрохолдингових формувань у вітчизняному сільському господарстві.**

**The article is devoted to the analysis of theoretical and applied aspects of identification of agroholdings in the agrarian sector of Ukraine. A generalization of the existing approaches to the definition of the category "agroholding" was carried out. A proper relation to the definition of "agroholding" has been formed and substantiated. The role and essence of agroholdings in the agrarian sector of Ukraine is determined. Particular attention is paid to the need to study unobserved economic processes as sources of dysfunctions in agriculture. The peculiarities of functioning of agroholdings in the context of the functioning of other organizational forms (on the example of the Vinnytsia region) are analyzed in detail. The main problems and prospects of agroholding formations development in domestic agriculture are outlined.**

*Ключові слова: аграрний сектор, агрохолдинг, неспостережувана економіка, реформи, інтеграція, бізнес.*  
*Key words: agrarian sector, agroholding, unobserved economy, reforms, integration, business.*

#### ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний бізнес в Україні залишався до останнього часу однією із основних ефектоутворюючих галузей у процесах економічного зростання. Ця сфера має величезні резерви до подальшого зростання, що об'єктивно визначатиме макроекономічний розвиток країни і у майбутньому. Звідси питання організаційного проектування у галузі, тобто формування оптимального співвідношення різних типів агроформувань за умови максимізації результативності і ефективності їхньої діяльності перетворюється на безпосередній фактор ефективності реформ.

Сутність ринкових змін у вітчизняному сільському господарстві впродовж 90-х — 2000-х рр. полягала у

масовому утвердженні нових суб'єктів господарювання, що функціонують за критеріями ринкової ефективності, на засадах приватної власності та в умовах конкурентного середовища. Водночас особливістю останньої української аграрної реформи, її феноменом, стало домінування на ринку оренди землі великого за розмірами землекористування, великотоварного, експортоорієнтованого виробництва, які отримали назву "агрохолдингів". Можна очікувати, що галузевий розвиток буде і надалі визначатися розвитком передусім цього типу бізнесу. Між тим достатнього наукового обґрунтування цей тип організації економічної системи і досі не має, що актуалізує наукові пошуки у цьому напрямі.

## АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній агроекономічній літературі величезна увага приділяється фактору агрохолдингів. Часовий відрізок відповідних наукових досліджень можна визначити періодом після 2000-їх рр. і до останнього часу. Вивченню цього питання присвячено праці таких дослідників, як П. Гайдуцький [1], Ю. Лупенко та ін. [2], В. Андрійчук [3], М. Кропивко та ін. [4], В. Михалюк [5], П. Саблук та ін. [6], О. Бородіна та ін. [7], А. Данкевич [8], С. Дідус [9], А. Гуторов [10], О. Садовник [11] та ін. Проте, як засвідчили результати аналізування цих та інших робіт, на теперішній час є достатньо суперечливе тлумачення агрохолдингів як окремого типу сільськогосподарського підприємства. Так, на нашу думку, потребують додаткового наукового висвітлення питання що таке агрохолдинг та які саме підприємства відносяться до такої групи.

## МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення існуючих підходів до визначення агрохолдингів як особливого і нового для вітчизняного сільського господарства організаційного типу.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найчастіше під агрохолдингами розглядаються сучасні великотоварні агропромислові формування інноваційного спрямування [1—3, 5—6]. Тим не менше, слід підкреслити, що термін "агрохолдинг" не є науково формалізованим, а склався історично у вітчизняній агроекономічній літературі. Як правильно підкреслено дослідниками [4], формування холдингових компаній в Україні розпочалося з 1994 р., коли Указом Президента України № 224/94 було затверджено положення "Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоративізації та приватизації", яке потім було легітимізоване у нормах Господарського та Цивільного Кодексів, Закону України "Про господарські товариства", Закону України "Про холдингові компанії в Україні" та ін. Формально холдингові підприємства в АПК повинні були мати вигляд акціонерних товариств на базі відповідних корпоративних підприємств. Тим не менше нині переважна більшість підприємств, що підпадають під характеристики агрохолдингів, мають форму ПП, ТОВ та ін. Насправді мова йде не просто про невідповідність, а уникнення певних форм контролю, публікації необхідної інформації про свою діяльність, можливість доступу до певних видів та джерел державної підтримки бізнесу, які б не могли мати місце у разі існування АТ. Окремі аспекти зазначеного представлені в інших роботах, проте, цей юридичний у більшості своєму аспект лише потребує детального висвітлення.

Зокрема є необхідність повноцінного законодавчого оформлення цієї організаційної форми підприємств із наведенням чітких характеристик та параметрів агрохолдингів. Тому не таким схоластичним виглядає питання, які ж саме підприємства відносити насправді до агрохолдингів.

На думку М. Кропивко та ін. [7], характерною особливістю агрохолдингів є наявність т. з. "материнської компанії", яка водночас є центром фінансово-інвести-

ційної діяльності і яка розташована за межами України в економічних зонах меншого інформаційного контролю та податків за своєю діяльністю. Надалі агрохолдинг включає в себе дочірні підприємства та відокремлені структурні підрозділи, де і здійснюється виробництво. В свою чергу, ще одним критерієм агрохолдингів є великий розмір землекористування, який досягає сотні тис. га. Водночас характерною особливістю агрохолдингів слід вважати відсутність офіційного чи реального зв'язку із сільськими громадами окрім процедури передачі земельних паїв у користування. Таким чином, спектр мотивів власників агрохолдингів може бути розширеним за рахунок бажання господарювати у фактично закритому інформаційному полі від суспільства. Точка зору А. Данкевича [8] підтверджує те, що процес формування мережі агрохолдингів в Україні не мав належного інформаційного розголосу.

На думку О. Бородіної та А. Гуторова [7], економічними засадами ефективного функціонування великих агропромислових формувань в Україні стали: максимізація рентних прибутків; мінімізація трансакційних витрат; максимізація надходжень коштів із програм державної підтримки галузі. При цьому принципами реалізації економічних інтересів таких формувань є: розвиток переробки у місцях виробництва; доцільність та добровільність створення; вибір основної ланки інтеграції; оптимізація спільних і приватних інтересів; солідарна участь членів у внутрішньосистемному просуванні продукції та закупівлі ресурсів; самоокупність, самофінансування; диференційний оптимум розмірів новоутворення.

С. Дідус наполягає [9] на тому, що агрохолдингом може вважатися підприємство з площею землі 50 тис. га і більше; при цьому автор стверджує, що класифікувати українські агрохолдинги за міжнародними стандартами не зовсім коректно. О. Садовником до агрохолдингів віднесено [11] підприємства, що обробляли понад 30 тис. га сільгоспугідь. В. Андрійчук пропонує [12] в якості подібного еталону показник річного обсягу продажів не менше 100 млн грн.

Зі свого боку хотіли б відзначити, що подібні групування та відповідні критерії зазначеного можуть розглядатися скоріше як умовні схеми. Виникає питання, яким вважати підприємство, що господарює на площі 19 чи 49, чи 29 тис. га землі (стосовно наведених вище критеріїв), адже за всіма мірками це є дуже великим підприємством, хоча формально не вписується у зазначені схеми групування. Виникає також питання, чому саме ці значення прийняті як основні, адже є велика різниця між 20 тис., 30 тис. чи 50 тис. га землі. Як розглядати велике підприємство, яке функціонує відповідно до економічної поведінки великого бізнесу і тих самих агрохолдингів, а є, по суті, фермерським господарством. Відповіді на ці питання на даний час немає.

Очевидно, слід звертати уваги на сутності діяльності підприємства, особливостях управління, прийняття внутрішньокорпоративних рішень і т. д., тобто на тому, що принципово відрізняє агрохолдинг від інших підприємств. Так, на думку І. Храмової [13], відмінність агрохолдингів зумовлена безпосередньою участю інвесторів

в управлінні виробництвом та формуванням автентичного стилю й філософії роботи компанії, з чим ми особисто згодні; цей вчений трактує агрохолдинги як не-сільськогосподарські підприємства, які займаються сільгоспвиробництвом. Проте і у цьому випадку важко пояснити як класифікувати підприємства холдингового типу, де в результаті стратегічних змін сільськогосподарське виробництво набуло статусу основного, а таких прикладів в Україні досить багато.

В. Андрійчуком акцентовано увагу [12] на необхідності уточнення дефініції "агрохолдинг", враховуючи наявність нині у пресі таких визначень як: агрохолдинг, агропромислові формування, агрокомпанії, агропромислові компанії, вертикально-інтегровані структури. Автор вважає, що термін "агрохолдинг" перейшов із російської мови [14]. А. Гуторовим, окрім зазначених, наводяться [10] також терміни агропродхолдинг, промагрохолдинг, фінпродагрохолдинг, новий сільськогосподарський оператор, латифундія. Згодні із тим, що подібна множинність назв свідчить про досить невизначені принципи ідентифікації відповідної групи підприємств.

На думку В. Андрійчука [12] та А. Гуторова [10], сутність українських агрохолдингів суперечить Закону України "Про холдингові компанії в Україні" [15] та Господарському кодексу України [16], де поняття холдингової компанії трактується як відкрите АТ, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. При цьому холдинговий корпоративний пакет акцій становить величину, що забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства. В реальності ж такої форми агрохолдинги здебільшого не мають, а функціонують за наступними схемами: 1) коли материнською компанією є переробне підприємство, а дочірніми — два чи більше аграрних підприємств; 2) як складний конгломерат, в якому управлінській холдинговій компанії підпорядковані на засадах дочірніх декілька переробних та аграрних підприємств, тобто, як вважається [12], це є агропромисловими холдингами. А. Данкевичем також підкреслено [8], що агрохолдинги можуть не мати холдингової структури.

У продовження дискусії В. Андрійчуком наголошено [12], що в процесі капіталізації виникли й інтегровані господарські формування у формі цілісних підприємств, в яких переробне підприємство з метою самозабезпечення сировиною створює аграрну сферу на засадах відокремлених підрозділів чи структурних підприємств, що знову ж таки не є класичним холдингом. Натомість всі агрохолдинги об'єднує те, що такі є єдиною формою вияву вертикальної агропромислової інтеграції, за якої дві чи більше стадій виробництва єдиного технологічного ланцюга зосереджені на засадах спільної власності, а саме так трактують зарубіжні вчені термін "холдинг". Звідси, на думку В. Андрійчука [12], слід використовувати термін "агропромислові формування".

На думку Н. Дулиби [17], до найбільш значимих характеристик діяльності агрохолдингу слід віднести ознаку "ступеня контрольованості дочірніх підприємств", згідно з якою запропоновано 2 позиції: 1) інтег-

ровану, тобто встановлення моніторингу та здійснення контролювання діяльності дочірніх підприємств; 2) неінтегровану, тобто через співпрацю із дочірніми підприємствами лише у сфері управління пакетами акцій підконтрольних підприємств. Відповідно запропоновано класифікацію холдингових структур у розрізі таких ознак: 1) участь керуючої компанії у фінансово-господарській діяльності дочірніх підприємств; 2) сфера діяльності; 3) форма власності; 4) походження права контролю керуючої компанії; 5) характер створення; 6) спосіб інтеграції; 7) характер господарської діяльності структурного підрозділу; 8) мотивація щодо формування холдингової структури; 9) ступень контрольованості дочірніх підприємств. У свою чергу, Н. Ділай обгрунтовано [18] термін "економічної реструктуризації" у діяльності холдингових структур як альтернативу т. з. "корпоративної" реструктуризації, яка навряд чи може бути застосованою щодо вітчизняних агрохолдингів (і холдингів загалом) через відсутність у переважній більшості випадків елементу акціонерної структури підприємств.

Невідповідність існуючих систем класифікації агрохолдингів, на думку А. Гуторова [10], може бути проілюстрована також тим фактом, що в процесі реформи виникли великі сільськогосподарські підприємства, які обробляють значні площі землі і створили багатопрофільні переробні підприємства (наприклад, агропромислова корпорація "Зоря" Рівненської області) і які до холдингів відношення не мають. З іншого боку, достатньо відомий в Україні ТОВ "Агрохолдинг "Авангард", що є найбільшим виробником яєць і м'яса птиці, за документами сільгоспугідь не використовує.

Зі свого боку вважаємо, що наявність такої кількості термінів вже саме по собі свідчить про хибність поширених підходів до класифікації. Так, аналізуючи організаційні форми наведених у роботі А. Гуторова [10] 28 агрохолдингів, нами було виявлено з них 15 ТОВ, 3 — ВАТ, 3 — ЗАТ, 2 — дочірніх підприємства, (без визначення назви материнської компанії), 1 — агропромислова асоціація, 1 — НВФ, 1 — просто корпорація, 2 — підприємства без визначення офіційно прийнятої організаційної форми. Таким чином, прив'язка до формальних ознак ніяким чином не надає відповіді, на питання які підприємства слід відносити до агрохолдингів.

Тому, на нашу думку, головним формальним критерієм віднесення підприємства (чи групи інтегрованих підприємств) до ознак того, що є агрохолдинг, є кількість землі в обробітку. Водночас змістовним критерієм є тип / модель економічної поведінки, за яким функціонує підприємство. Адже така поведінка з боку організаційних форм великого бізнесу завжди буде відрізнятися. В свою чергу, вважаємо, що найбільш коректним визначенням щодо агрохолдингів є термін "підприємства великого аграрного бізнесу" (ПВАБ), який охопить всі варіанти та усуне протиріччя у кожному розглянутому вище випадку. Такі підприємства є в першу чергу продуктом великого капіталістичного землекористування та організації аграрного бізнесу, і це є універсальним феноменом незалежно від країни, часу, епохи тощо.

Окремим питанням у науковій літературі є проблема монополії у діяльності агрохолдингів. Так, якщо про монополізацію ринкової влади можна говорити як про

**Таблиця 1. Групування суб'єктів аграрного бізнесу за реєстром платників податків, 2014–2015 рр. (на прикладі Вінницької області)**

	Кількість підприємств	Середній розмір підприємства, га	Площа землекористування конкретної групи підприємств, тис. га	Частка на ринку оренди землі, %
Всього підприємств	1846	635,3	1185,6	-
у т.ч. із землекористуванням 0-500 га	1424	89,5	127,5	10,7
500-2 тис. га	292	1128,2	329,4	27,8
більше 2 тис. га	130	5605,2	728,7	61,5
у т.ч. 2тис. – 6 тис. га	107	3315,8	354,8	46,7*
6 тис. – 10 тис. га	10	7791,2	77,9	10,7*
10 тис. – 20 тис. га	9	13621,1	122,6	16,8*
більше 20 тис. га	4	43350,0	173,4	25,8*

Примітки: \* — по відношенню до показника групи підприємств більше 2 тис. га.  
Джерело: власні дослідження.

достатньо невизначену тезу, то питання використання землі виглядає достатньо прагматичним. Так, як вже згадувалося, М. Кропивком віднесено [4] до агрохолдингів ті, що мають у користуванні більше 20 тис. га землі. При цьому даним автором межа 35 % сільгоспугідь у користуванні агрохолдингами на певній адміністративній території віднесена [4; 19] до ознак монополізму на ринку оренди земель сільськогосподарського призначення.

Зрозуміло, що і суспільство, і науковців цікавить питання чи дійсно агрохолдинги досягли монопольного стану в Україні? З цього приводу нами було досліджено кількісні показники функціонуючих на даний час сільськогосподарських підприємств Вінницької області (табл. 1—2). Була спроба на прикладі окремого адміністративного регіону висвітлити реальну ситуацію щодо ролі агрохолдингів.

Так, групування підприємств по області загалом (табл. 1) засвідчило, що частка агроформувань, які могли б бути віднесені до агрохолдингів (тобто більше 10 тис. га), складала за чисельністю лише 0,7 %, а за землекористуванням — до 25 %, що не підтверджує тезу про монополізацію ринку даною групою суб'єктів аграрного бізнесу. Перелік даних агроформувань наведено

**Таблиця 2. Показники великого аграрного бізнесу Вінницької області із землекористуванням більше 10 тис. га, 2014 р.**

№ п/п	Підприємства	Сільгоспугіддя, га	Рілля, га
1	ПРАТ "ЗЕРНОПРОДУКТ МХП"	69980,4	69633,0
2	ТОВ "ПК "ЗОРЯ ПОДІЛЛЯ"	45436,3	45115,5
3	ПРАТ "ПК "ПОДІЛЛЯ"	44683,9	44683,9
4	ТОВ "АГРОКОМПЛЕКС "ЗЕЛЕНА ДОЛИНА"	27097,4	26957,7
5	ТОВ "ХМІЛЬНИЦЬКЕ"	19623,7	19509,8
6	ТОВ "СХК "ВІННИЦЬКА ПРОМИСЛОВА ГРУПА"	17814,8	17799,5
7	СТОВ "КРЯЖ І К"	14644,0	13553,8
8	ТОВ "АГРОФІРМА РУБАНСЬКИЙ"	13640,9	13640,9
9	ТОВ "КОНЦЕРН "СІМЕКС - АГРО"	12479,3	12479,3
10	ТОВ "КУРЛАНД"	11465,0	11333,5
11	ПП "КОРНЕР"	11487,7	11487,7
12	ПАТ "БРАЇЛІВСЬКЕ"	10841,9	10841,9
13	ТОВ "ТЕПЛИК-АГРО"	10592,6	10592,6

Джерело: за даними досліджуваних підприємств.

у таблиці 2. Звертає на себе увагу, що із 13 таких агентів ринку: 8 — ТОВ, 2 — ПРАТ, 1 — ПАТ, 1 — ПП, 1 — СТОВ, тобто представлений достатньо широкий спектр організаційних форм. За нашими спостереженнями, із 13 господарств до класичних агрохолдингів міжрегіонального поширення можуть бути віднесені лише ПрАТ "Зернопродукт МХП", ПрАТ "ПК "Поділля", тоді як інші, очевидно, представляли переважно місцевий аграрний бізнес.

У свою чергу, навіть якщо віднести до агрохолдингів Вінницької області всі агроформування з площею землекористування понад 10 тис. га, то сумарно це складатиме

до 300 тис. га (296 тис. га у 2014 р.). Ця цифра щонайменше в 1,6 разів є меншою від оцінок діяльності агрохолдингів, зроблених на 2013 р. М. Кропивкою та ін. [19, с. 7]. Цим наголошуємо ще раз на перебільшенні ролі агрохолдингів у вітчизняному сільському господарстві.

Якщо розглядати регіональні особливості самої Вінницької області, то слід зазначити наявність достатньо істотних відмінностей. Так, по області частка агроформувань, що не мали сільгоспугідь, була близько 5 % [20], тоді як по Україні загалом — до 15% [21]. Слід особливо відзначити також і той факт, що, якщо за 2009—2015 рр. по Україні кількість агроформувань зменшилася приблизно на 5%, то по Вінницькій області — зросла більш ніж на 12%.

У процесі досліджень були виявлені інші, на наш погляд, достатньо характерні тенденції, що пояснюють пореформений стан аграрного сектору економіки з точки зору динаміки певного антиподу агрохолдингів — фермерських господарств. Так, за статистичними даними [20; 22—23], регіональними особливостями слід пояснити той факт, що у сільськогосподарському виробництві достатньо схожих Жмеринського та Крижопільського районів, тим не менше, істотно відрізнялася кількість ФГ та їхня частка у виробництві. У Жмеринському районі на 2010 р. було зафіксовано 36 ФГ, з них — 27 незвітуючих, тоді як у Крижопільському — 97 (всі звітуючі). В обох районах впродовж 2010—2015 рр. було зафіксовано збільшення кількості ФГ — відповідно до 41 (на 14 %) та 101 (на 4%) господарств. Регіональною особливістю (очевидно, більш сприятливим кліматом для формування та розвитку ФГ) можна пояснити і те, що у Крижопільському районі частка землі у користуванні ФГ була практично вдвічі більшою (більше 13 %), аніж у Жмеринському районі (7,3—8,6 %). Слід також зазначити, що за період 2010—2015 рр. частка землі у користуванні цими господарствами Жмеринського району збільшилася з 7,3 % до 8,6 %. Звертає на себе увагу факт великої різниці між кількістю агроформувань у різних адміні-

стративних районах області. Так, у Жмеринському районі на 2015 р. налічувалося 25 господарств (разом із ФГ), тоді як у практичному однаковому за площею Крижопільському районі — 119.

Отже, як бачимо, будь-яке аналізування організаційної динаміки у галузі потребує узагальнення як загальних тенденцій, так і чіткого опису регіональних особливостей стосовно будь-яких організаційних типів сільськогосподарських підприємств.

## ВИСНОВКИ

Якщо акцентувати уваги на ролі фактору організаційної динаміки у галузі в цілому, то слід зазначити, що ринкові реформи у галузі відбувалися на фоні загальної тенденції збереження великого за розмірами господарювання аграрного бізнесу. У науковій літературі представлений достатньо широкий спектр характеристик, які стосуються безпосередньо агрохолдингів — організаційних, кількісних, фінансових, управлінських і т. ін. Проте на практиці будь-який підхід може бути поставлений під сумнів через наявність достатньо чисельних нехарактерних даній схемі прикладів. Складається враження, що до цієї організаційної форми прикуто занадто багато уваги і створено певну міфологію, що по великому рахунку не має раціональності. Очевидно, як таких агрохолдингів — як окремої чітко визначеної організаційної форми — не існує, тоді як суспільство стикається із діяльністю великого аграрного бізнесу із достатньо типовими особливостями для цієї організаційної форми, який слід вивчати за тими функціями, що виконуються (чи не виконуються) як репрезентативним підприємством, тобто сутнісними, а не формальними ознаками.

Натомість, як вважаємо, головним є те, що агрохолдинги характеризує фактична повна відсутність інформації, яка б дозволяла здійснювати суспільний контроль. Це важливо насамперед з огляду на великі обсяги господарювання і підвищений ризик можливих суспільних втрат, у т. ч. обумовлених неспостережуваними економічними процесами. З іншого боку, малий бізнес, очевидно, ніяк не меншою мірою ухиляється від коректної звітності та сплати податків. Звідси вважали б за доцільне віднести методологічно агрохолдинги до проявів ефекту т. з. "неспостережуваної економіки", яка знаходиться здебільшого поза офіційною статистикою. У такій констатації вказаний феномен має історичні аналоги, наприклад достатньо економічно ефективні мафіозні структури. В науковому сенсі представляє особливу увагу вивчення факторів конкурентоспроможності таких структур і перенесення їх на більш широке поле підприємництва за належного суспільного моніторингу. Як вважаємо, за останньої обставини всі дисфункції, що на теперішній час пов'язуються із агрохолдингами, об'єктивно вирішуватимуться із невеликими управлінськими витратами.

### Література:

1. Гайдуцький П.І. Незалежна економіка України / П.І. Гайдуцький. — К.: ТОВ "Інформаційні системи". — 2014. — 528 с.
2. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. — 2013. — № 7. — С. 5—21.
3. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 3—9.
4. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості АПВ на основі розвитку кластерних систем / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. — 2013. — № 3. — С. 3—15.
5. Михалюк В. Холдинги та можливості їх створення в Україні: (на матеріалах комбікормової промисловості) / В. Михалюк // Економіка. Фінанси. Право. — 2001. — № 4. — С. 7—9.
6. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров] / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. — 4-те вид., доповн. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 100 с.
7. Бородіна О.М. Агрохолдинги як база формування корпоративного аграрного устрою в Україні / О.М. Бородіна, А.О. Гуроров // Економіка АПК. — 2012. — № 11. — С. 21—30.
8. Данкевич А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 139—147.
9. Дідус С.М. Агрохолдинги в Україні: особливості становлення та розвитку / С.М. Дідус // Економіка АПК. — 2011. — № 12. — С. 96—101.
10. Гуроров А.О. Агрохолдинги як ефективна форма концентрації сільськогосподарського виробництва / А.О. Гуроров // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 102—107.
11. Садовник О.В. Галузеві напрямки діяльності агрохолдингів України: сучасний стан та тенденції розвитку / О.В. Садовник // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 512—520.
12. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2013. — № 1. — С. 3—15.
13. Храмова І.Г. Вертикальна інтеграція в продовольственому комплексі Росії (деякельність агрохолдингів) / І.Г. Храмова. — М.: Ін-т економіки і перехідного періода, 2003. — 52 с.
14. Лубков А.Н. Что такое "ГК" ОАО "Агрохолдинг" / А.Н. Лубков // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2001. — № 7. — С. 53—57.
15. Україна. Закони. Про холдингові компанії в Україні: Закон ... від 15.03.2006 р. № 3528-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>
16. Україна. Закони. Господарський кодекс України: Кодекс... від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

17. Дулиба Н.Г. Теоретико-методологічні підходи щодо розуміння сутності поняття "холдингова структура" / Н.Г. Дулиба // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2012. — № 748. — С. 60—66.

18. Ділай Н.Г. Вітчизняний досвід функціонування холдингових структур в діяльності підприємств / Н.Г. Ділай // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Економіка. — 2014. — Вип. 717. — С. 98—101.

19. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / За ред. М.Ф. Кропивка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 38 с.

20. Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 рік: Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Вінницькій області. — Вінниця: ГУС, 2015. — 621 с.

21. Статистичний щорічник України за 2014 р. — К.: Техніка. — 2015. — 623 с.

22. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 рік: Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Вінницькій області. — Вінниця: ГУС, 2011. — 618 с.

23. Статистичний щорічник Вінниччини за 2013 рік: Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Вінницькій області. — Вінниця: ГУС, 2014. — 619 с.

References:

1. Hajdutskyj, P. I. (2014), *Nezalezhna ekonomika Ukrainy [Independent economy Ukraine]*, TOV "Informatsijni systemy", Kyiv, Ukraine.

2. Lupenko, Yu. O. and Kropyvko, M. F. (2013), "Agroholdings in Ukraine and strengthening the social focus of their activities", *Ekonomika APK*, vol.7, pp. 5—21.

3. Andrijchuk, V. H. (2009), "Overconcentration agro-industrial production and land resources and its implications", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 3—9.

4. Kropyvko, M. F. (2013), "Increasing competitiveness and social orientation of DLC-based cluster systems", *Ekonomika APK*, vol.3, pp. 3—15.

5. Mykhaliuk, V. (2001), "Holding and the possibility of creating in Ukraine (based on feed industry)", *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 4, pp. 7—9.

6. Sabluk, P. T. Mesel'-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M. (2008), *Formy gospodarjuvannja na seli (analiz rozvytku) [Forms of agricultural management (analysis of development)]*, 4th ed, NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

7. Borodina, O. M. and Hutorov, A.O. (2012), "Agroholdings as a base forming corporate agricultural system in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol.11, pp. 21—30.

8. Dankevych, A. Y. (2011), "Background and basic principles of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 139—147.

9. Didus, S. M. (2011), "Agroholdings in Ukraine: peculiarities of formation and development", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 96—101.

10. Hutorov, A. O. (2011), "Agroholdings as an effective form of concentration of agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 102—107.

11. Sadovnyk, O.V. (2009), "Sectoral activities holdings Ukraine: current state and development trends", *Formuvannia rynkovoï ekonomiky [Formation of market economy]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.

12. Andrijchuk, V. H. (2013), "Agricultural the formation of a new type in the context of the development strategy of domestic agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 3—15.

13. Khramova, I.H. (2003), *Vertikal'naia integratsiia v prodovol'stvennom komplekse Rossyy (deiatel'nost' ahrokholdinhov) [Vertical integration in the food complex of Russia (activities of agricultural holdings)]*, In-t ekonomiki i perekhodnoho perioda, Moscow, Russia.

14. Lubkov, A. N. (2001), "What is "GK" OJSC "Agroholding", *Ekonomika sel'skokhozjajstviennykh y pererabatyvaiuschikh predpriiatij*, vol. 7, pp. 53—57.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), *The Law of Ukraine "On holding companies in Ukraine"*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>. (Accessed 15 March 2006).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *The Law of Ukraine "Economic Code of Ukraine"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (Accessed 20 July 2017).

17. Dulyba, N. H. (2012), "Theoretical and methodological approaches to understanding the essence of the concept of "holding structure", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhnika". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 748, pp. 60—66.

18. Dilaj, N. H. (2014), "Domestic experience of holding companies in the enterprise", *Naukovyj visnyk Chernivets'koho natsional'noho universytetu: Ekonomika*, vol. 717, pp. 98—101.

19. Kropyvko, M. F. (2013), *Rozvytok ahrarynykh kholdynhovykh formuvan' ta zakhody z posylennia sotsial'noi spriamovanosti ikhn'oi diial'nosti [Development of the agricultural holding units and measures to enhance social orientation of their activities]*, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

20. State Statistics Committee of Ukraine (2015), *Statystychnyj schorichnyk Vinnychchyny za 2014 rik [Statistical Yearbook of Vinnitsa for 2014]*, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnyts'kij oblasti, Vinnitsa, Ukraine.

21. *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2014 rik (2015)*, [State Statistics Service of Ukraine], Tekhnika, Kyiv, Ukraine.

22. State Statistics Committee of Ukraine (2011), *Statystychnyj schorichnyk Vinnychchyny za 2010 rik [Statistical Yearbook of Vinnitsa for 2010]*, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnyts'kij oblasti, Vinnitsa, Ukraine.

23. State Statistics Committee of Ukraine (2014), *Statystychnyj schorichnyk Vinnychchyny za 2013 rik [Statistical Yearbook of Vinnitsa for 2013]*, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnyts'kij oblasti, Vinnitsa, Ukraine.

*Стаття надійшла до редакції 24.07.2017 р.*